

Medisin og kunst

Kunst i den medisinske grunnutdanningen

Sammendrag

Bakgrunn. De siste tiår er det gjort forsøk på å integrere kunst i den medisinske grunnutdanning. Hvilken form, hvilket innhold og mål bør slik undervisning ha?

Materiale og metode. Artikkelen belyser problemstillingen med bakgrunn i en studie av publikasjoner om kunst og medisin i medisinske tidsskrifter i perioden 1990–2001.

Resultater. Et felles motiv for å integrere kunst i den medisinske grunnutdanning er et ønske om at kunst skal balansere naturvitenskapens dominans. Det pedagogiske siktemålet kan være å bruke kunst som verktøy for å oppøve ferdigheter. De fleste artiklene vektlegger imidlertid at slik undervisning skal bidra til studenters menneskelige og faglige modning og profesjonelle utvikling. Det er en overvekt av rapporter fra undervisningsopplegg med utgangspunkt i litterære tekster. Undervisningen foregår stort sett i små eller mellomstore grupper, og omfanget kan være alt fra enkeltstående timer til undervisningsopplegg over flere år.

Fortolkning. Målsettingen med undervisning med utgangspunkt i kunst kan være konkrete ferdigheter, men også menneskelig modning og profesjonell utvikling.

Engelsk sammendrag finnes i artikkelen på www.tidsskriftet.no

Artikkelen er basert på en fordypningsoppgave i medisin ved Universitetet i Oslo (1)

Kenneth Fjellstad

Tor Olav Isaksen
Det medisinske fakultet
Universitetet i Oslo

Jan C. Frich

jancf@samfunnsmed.uio.no
Nevrologisk avdeling
Ullevål universitetssykehus
0407 Oslo
og
Institutt for allmenn- og samfunnsmedisin
Universitetet i Oslo

De siste tiår er medisinsk humaniora etablert som eget fagområde, dels som et svar på naturvitenskapens dominans i medisinsk teori, utdanning og praksis (2). Ett resultat av orienteringen mot humanistiske fag er interessen for å integrere kunst i den medisinske grunnutdanning (2–4). I Storbritannia er det lansert en nasjonal strategi for kunst i medisinsk utdanning, noe som bl.a. gjenspeiles i opprettelsen av *Centre for Arts and Humanities in Health and Medicine* ved University of Durham. I flere land kan medisinstudenter velge elektive kurs under betegnelsen «medical arts». Ved Universitetet i Oslo har skjæringsfeltet mellom kunst og medisin fått en plass på timeplanen bl.a. gjennom kurset *Helse og kunst*.

En sentral problemstilling knyttet til kunst og medisinsk utdanning er hvilken form, hvilket innhold og mål slik undervisning bør ha (5). Vi har valgt å belyse problemstillingen med bakgrunn i en studie av publikasjoner i medisinske tidsskrifter om bruk av kunst i den medisinske grunnutdanningen de siste ti år. Hvilket pedagogisk siktemål og metoder bygger slike undervisningsopplegg på?

Materiale og metode

I mai 2001 gjorde vi et søk i Medline etter artikler om kunst og medisin fra og med 1990. Vi valgte søkeordene: *art, humanism, literature, music, drama, dance og ethics*. Vi søkte deretter på termen *medical education*. Begge søkene ble begrenset til *human literature* samt til artikler med sammendrag. Søkene ble kombinert, hvilket resulterte i 269 artikler. Vi leste sammendragene og ekskluderte artikler som helt klart ikke var relevant for vår problemstilling. For perioden 1990 til mai 2001 fant vi 26

artikler om bruk av kunst i den medisinske grunnutdanningen. Vi fant ytterligere åtte artikler ved å studere referanselister og ta kontakt med fagpersoner i feltet. Ti av disse 34 artiklene beskriver konkrete undervisningsopplegg med bruk av kunst.

Resultater

Teoretisk grunnlag og forventet utbytte

Vi fant ikke et felles teoretisk grunnlag for undervisning med utgangspunkt i kunst. Et felles motiv er et ønske om at kunst skal balansere overvekten av naturvitenskap i den medisinske grunnutdanningen: «Läkarutbildningen har en kraftig naturvitenskaplig slagsida» (6). Mange peker på at kunst kan bidra til å bygge ned kløften mellom naturvitenskap og humanistiske fag (2, 7). Flere artikler betoner at kurs i kunst og medisin kan utruste medisineren med kunnskap, holdninger og kompetanse som er viktig i møtet med pasienter og pårørende (4, 7–12). Enkelte artikler sammenlikner evnen til å oppleve og forstå kunst med evnen til å sette seg inn i pasientens subjektive opplevelse av sykdom (7, 11, 13).

Kunstformer

I litteraturen er det en overvekt av rapporter om undervisningsopplegg med utgangspunkt i litterære tekster. Av de ti artiklene som gjør rede for konkrete undervisningsopplegg, omhandler seks kurs i litteratur (6, 13–17). De øvrige fire artiklene omhandler bildekunst (18), poesi (19), drama (11) samt en kombinasjon av flere kunstformer i samme kurs (12).

Praktisk gjennomføring

Antall deltakere kan variere fra små grupper til hele kullet. Studentene deles ofte inn

Hovedbudskap

- Kunst er introdusert i den medisinske utdanning som del av en humanistisk orientering og som en motvekt mot naturvitenskapens dominans i utdanningen av leger
- Undervisning med utgangspunkt i kunst kan oppøve klinisk relevante ferdigheter samt bidra til medisinstudenters menneskelige modning og profesjonelle utvikling

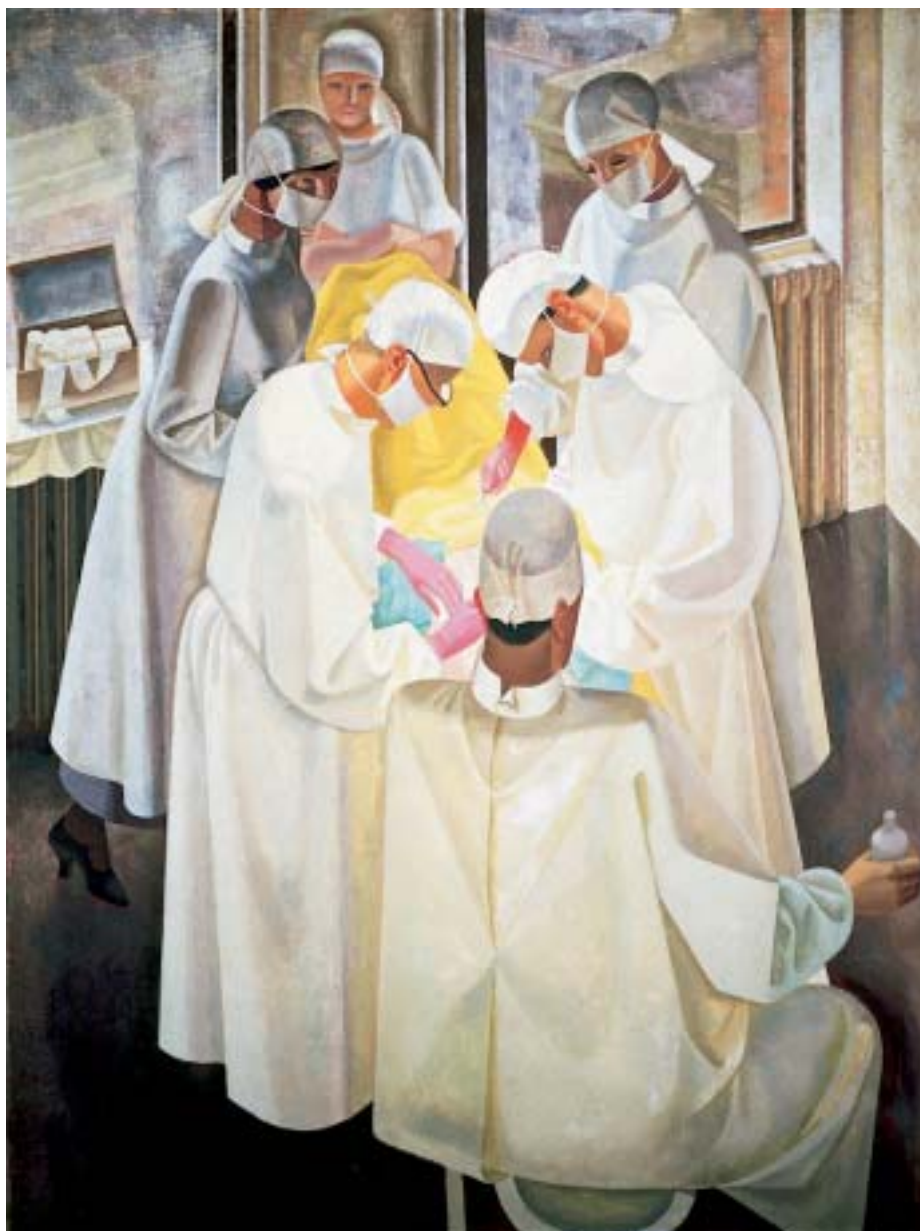
i grupper på 10–25 deltakere. Det kan være en eller flere veiledere eller lærere involvert i slik undervisning. Varigheten av undervisningen varierer fra enkeltstående timer, uker, eller til programmer over flere år. De fleste kursene varer fra fire uker (13, 15, 16) til ett semester (18). Når i studiet slike kurs gjennomføres varierer fra første semester (6) til slutten av studiet (19). Kursene kan være frivillige eller obligatoriske, men de fleste er basert på frivillig deltakelse.

Pedagogisk siktemål

Det er ulike pedagogisk siktemål for undervisning med utgangspunkt i kunst. Boisaubin og Winkler bruker lysbildeundervisning og diskusjon omkring malerier og fotografier som et verktøy til å trene studenters observasjonelle og fortolkende ferdigheter (18). Donnelly rapporterer fra en dramatisk forestilling med bakgrunn i novellen *Ivan Iljits' død*, hvor medisinstudenter selv fremfører stykket (11). En imaginær medisinsk journal for den kreftsyke Ivan presenteres i kontrast med en fremføring av hans egen beretning om sykdommen. I dette tilfellet var ikke siktemålet ferdighetstrening, men utvikling av en indre erkjennelse av syke menneskers opplevelse av sykdom: «The reading had done something that is uniquely the province of art: it had conveyed inner experience» (11). Donnelly bruker med andre ord et kunstprodukt og omformer dette til kunst som prosess, i form av lek (11). Denne tankegangen, hvor søkelyset rettes mot læringsprosessen snarere enn læringsproduktet, finner vi igjen hos flere (14, 17, 19). Et annet eksempel er å utfordre medisinstudenter, innen rammen av et kurs, til å skrive lyrikk med bakgrunn i egne erfaringer (19).

Evaluering

I flere artikler er det benyttet kvalitative forskningsmetoder for å vurdere medisinstudenters utbytte av undervisning i kunst. Materialet er generert fra observasjon, intervjuer og spørreskjemaer (11, 12, 14, 15). En artikkel gjør rede for utbyttet i form av en kvalitativ studie (14). Mange forfattere etterlyser longitudinelle studier av hvordan undervisning med utgangspunkt i kunst innvirker på klinisk praksis (7, 9, 13, 20). Skelton og medarbeidere (20) poengterer også at det er vanskelig å evaluere slik undervisning, fordi effektene er lite målbare. Imidlertid hevder forfatterne i de ti artiklene om undervisning av kunst, med varierende grad av belegg, at slik undervisning kan bidra til ulike former for læring: Utvikling av kommunikativ og narrativ kompetanse (6, 13, 14, 19), bevisstgjøring i forhold til legerollen (6, 14, 16), etisk, empatisk og moralsk utvikling (6, 12, 13, 15, 16), forståelse for pasientens egen opplevelse av sykdom (7, 9, 11, 14).

Reginald Brill (1902–74): *The operation* (1934–35), © The Trustee of the Wellcome Trust 1997. Billedkunst kan være en kilde til refleksjon omkring legerollen. I maleriet *The operation* av Reginald Brill skildres leger og andre yrkesgrupper i arbeid. Hva formidler bildet? Hvordan kan vi legge grunnlaget for den arbeidssituasjonen som bildet skildrer?

Diskusjon

Vi kan ha oversett enkelte publikasjoner ved måten vi avgrenset vårt litteratursøk. Søket begrenser seg til medisinske tidskrifter indeksert i Medline i en begrenset tidsperiode, og vi har ikke fanget opp publikasjoner, bøker eller tidsskrifter som ikke er indeksert i denne databasen.

I vårt materiale er det en overvekt av rapporter fra undervisningsopplegg med utgangspunkt i litterære tekster. En nærliggende forklaring på dette kan være at undervisning i litteratur er mer utbredt enn undervisning med utgangspunkt i andre kunstformer. Hunter og medarbeidere rapporterer at fagfeltet litteratur og medisin er representert ved nesten en tredel av medi-

sinske fakulteter i USA (9). En grunn til dette kan være at undervisning i litteratur er lettere å gjennomføre rent praktisk enn undervisning i musikk og drama. Det er trolig lettere å forsvare i et medisinsk fagmiljø at litteratur med medisinsk tematikk har relevans. I tillegg er det kanskje lettere å bruke litteratur til å tilegne seg ferdigheter på en instrumentell måte (21). Det er grunn til å spørre om ikke andre kunstformer som for eksempel drama, lyrikk og musikk kan være vel så verdifulle som litteratur.

Instrumentell bruk av kunst som ledd i ferdighetstrening står til dels i et motsetningsforhold til en tilnærming som dreier seg om dannelse eller utdanning. Utdanning

er ikke bare knyttet til mestring av ferdigheter, men til hvordan utdanningen former og utvikler studentene som mennesker og fagpersoner (22). I vårt materiale gir enkelte uttrykk for en mer eller mindre instrumentell tilnærming til kunsten. Andre retter søkelyset mot prosessene som oppstår når kunst står på timeplanen. I hovedtrekk har undervisning med utgangspunkt i kunst vært frivillige kurs i grupper over en kortere tidsperiode.

Vi mener kunst bør ligge til grunn for forståelse av læringsprosesser gjennom hele studiet, samtidig som kunst kan brukes til oppøving av mer avgrensede ferdigheter. Vi mener kunstverket ikke bare bør være gjenstand for intellektuell tilnærming og faglig analyse. Hvis medisinstudenter skal eksponeres for kunst i utdanningen, bør dette skje i form av skapende prosesser der studentene selv er deltakende eller skaper uttrykket. Kunst blir på denne måten ikke *avkobling* fra akademiske øvelser, men *tilkobling* til kreative ressurser hos den enkelte. Skapende prosesser stimulerer fantasien og kan være nøkkelen til ny innsikt, indre erkjennelser, modning og utvikling.

For å skape kunst må en kunstner ha utviklet gode basisferdigheter, slik som teknisk

kompetanse, evne til å se, lytte og være til stede i øyeblikket. Dette er ferdigheter som vedkommende siden trekker veksler på i improvisasjonen. Vi tror det nettopp er slike kreative prosesser som kan hjelpe klinikerer å håndtere usikkerhet samt å kommunisere med det syke mennesket.

Vår undersøkelse viser at det foreligger få empiriske studier av slik undervisning. Vi tror kvalitative studier til en viss grad kan gjøre rede for hvilken læring, modning og profesjonell utvikling som finner sted ved undervisning i kunst for medisinske studenter.

Målet med undervisning i kunst kan være konkrete ferdigheter, men bør etter vårt syn samtidig ivareta kunstens potensial for å stimulere modning og profesjonell utvikling. Vi mener det er pedagogiske og teoretiske argumenter for at kunst har en rolle i den medisinske grunnutdanningen. Det er en utfordring for de medisinske fakultetene å ta stilling til hvilken plass og rolle kunst skal ha i grunnutdanningen av medisinstudenter i Norge.

Vi takker Per Fugelli for verdifulle kommentarer i arbeidet med denne artikkelen.

Litteratur

Komplett litteraturliste finnes i artikkelen på www.tidsskriftet.no

1. Fjellstad K, Isaksen TO. Kunst i den medisinske grunnutdanning: en litteraturstudie. Fordypningsoppgave i medisin. Oslo: Det medisinske fakultet, Universitetet i Oslo, 2002.
2. Greaves D. The nature and role of the medical humanities. I: Evans M, Finaly IG, red. Medical humanities. London: BMJ Books, 2001: 7–11.
5. Holte K, Høyse S. Hvordan lære en pugghest å danse ballett? Tidsskr Nor Lægeforen 2000; 120: 3770–2.
11. Donnelly WJ. Experiencing the death of Ivan Ilyich. Pharos Alpha Omega Alpha Honor Med Soc 1991; 54: 21–5.
12. Kirklín D. Living with and dying from cancer: a humanities special study module. Med Humaniti 2000; 26: 51–4.
14. Frich JC, Jørgensen J. Medisin og litteratur: tolkning og diskusjon av skjønnlitterære tekster i grunnutdanningen. Tidsskr Nor Lægeforen 2000; 120: 1160–4.
17. Downie R, Hendry R, Macnoughton R, Smith B. Humanizing medicine: a special study module. Med Educ 1997; 31: 276–80.
18. Boisubin EV, Winkler MG. Seeing patients and life contexts: the visual arts in medical education. Am J Med Sci 2000; 319: 292–6.
19. Poirer S, Ahrens W, Brauner D. Songs of innocence and experience: students' poems about their medical education. Acad Med 1998; 73: 473–8.
22. Søreide K. Om å fødes og modnes som student. Tidsskr Nor Lægeforen 2002; 122: 828–30.